**UOT 371.32**

**MƏCİD İSMİXANOV**
*Bakı Dövlət Universitetinin professoru*
**m.ismixanov@mail.ru**

**VƏFA ÇIRAQOVA**
*Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru*
**chiraqova@gmail.com**

# ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN NƏZƏRİ İRSİNDƏ AZƏRBAYCAN TARİXİ VƏ ONUN TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ

*Məqalədə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin nəzəri irsində Azərbaycan tarixi və onun tədrisi məsələləri öz əksini tapmışdır. Gənc nəslin milli dövlətçilik, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsində Azərbaycan tarixinin rolu, əhəmiyyəti, öyrənilməsi və tədrisi ilə bağlı Heydər Əliyevin konseptual baxışları, qiymətli fikirləri nəzərdən keçirilmişdir. Bu zəngin irsi öyrənmək və gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyəsi işində ondan istifadə etmək çağdaş pedaqogika elminin vacib vəzifəsini təşkil edir.*

*Açar sözlər:* Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Azərbaycan tarixi və onun tədrisi, milli-mənəvi və vətənpərvərlik tərbiyəsi.

***Giriş***. 100 illik yubileyini qeyd etdiyimiz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təhsil və tərbiyə ilə bağlı çox zəngin nəzəri fikirləri vardır. O, müstəqil Azərbaycanın milli-mənəvi tərbiyə konsepsiyasının əsasını qoymuş, onun başlıca müddəalarını və təməl prinsiplərini müəyyənləşdirmişdir. Ulu Öndərin milli-mənəvi tərbiyə konsepsiyasının məzmunu gənclərin dövlətçilik, müstəqillik, azadlıq və onların qorunması uğrunda mübarizlik ruhunda tərbiyə olunmasından ibarətdir. Konsepsiyanın başlıca komponentlərinə dövlətçilik, müstəqillik və onun qorunması, müasir təhsil sisteminin yaradılması, gənclərin yüksək mənəviyyat ruhunda tərbiyələndirilməsi daxildir. Bu məqsədə nail olmaq üçün gənc nəslin milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnməsi, tariximizi, dilimizi, mədəniyyətimizi yaxşı bilməsi vacib şərtdir. Məktəblərimizdə tariximiz və onun tədrisi ilə bağlı Ulu Öndərin qiymətli fikirlərinin, konseptual baxışlarının öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyimizin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin zəngin nəzəri irsində milli tərbiyə, milli vətənpərvərlik tərbiyəsi məsələləri mühüm yer tutur. Milli tərbiyə ideyası Ulu Öndərin milli ideologiya konsepsiyası ilə sıx bağlı olub, onun vacib tərkib hissəsini təşkil edir. Bakı şəhərinin təhsil işçiləri ilə görüşündəki nitqində (31 avqust 1994-cü il) Heydər Əliyev Azərbaycanın təhsil sistemindən danışarkən demişdir: "Respublikamız müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın öz milli ideologiya konsepsiyasını yaradaraq, inkişaf etdirərək, şübhəsiz ki, təhsil sahəsini də milli məqsədlər, mənafelər əsasında qurmalıdır" [1, s.284]. Ulu Öndər fikrini davam etdirərək bu konsepsiyanı tarixi keçmişimiz, milli, mədəni, dini ənənələrimiz üzərində qurulmalı olduğunu və əməli surətdə həyata keçirməyin zəruruliyini qeyd edir.

Milli ideologiya konsepsiyası tərbiyə işini milli dövlətçilik, milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlər, azərbaycançılıq ideyaları əsasında qurmağı nəzərdə tutur. Bunun isə kiçik yaşlardan, məktəb illərindən başlanmalı olduğunu qeyd edən Ulu Öndər deyirdi: "Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, azadlığının mənası, məzmunu geniş tədris olunmalıdır. Bu, çox əhəmiyyətlidir, çünki vətənpərvərlik hissləri insanlara uşaq vaxtından aşılanmalıdır. Xalqımızın təbii xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, xalqımız vətənpərvərdir. O, ananın bətnində vətənpərvərlik hisslərini özündə toplayır" [1, s.385].

Heydər Əliyev gənclərin milli-mənəvi tərbiyəsinə də böyük diqqət yetirməyi vacib sayırdı. Gənclik yaşını insan həyatının ən gözəl bir dövrü adlandıran Ulu Öndər göstərirdi ki, bu dövrdə gəncin formalaşması, lazımi milli-mənəvi dəyərləri dərk etməsi, müasir dünyanı dərk etməsi onun gələcəyinin əsasıdır, təməlidir. Bu təməl gənclik dövründə qoyulmasa, gənclər gələcəkdə böyük çətinliklərlə rastlaşar, lazımi səviyyəyə qalxa bilməzlər. Ona görə də Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan gənclərinin I Forumunda (2 fevral 1996-cı il) demişdir: «Gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır, bizim milli-mənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidir. Gənclərimiz bizim tarixi-

mizi yaxşı bilməlidir, keçmişimizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, milli dəyərlərimizi yaxşı bilməlidir. Milli dəyərlərimizi, milli ənənələrimizi yaxşı bilməyən, tariximizi yaxşı bilməyən gənc vətənpərvər ola bilməz… Hər bir gənc vətənpərvər olmalıdır. Vətənə sadiq olmaq, Vətəni sevmək, torpağa bağlı olmaq – budur vətənpərvərlik. Hər bir gənc Azərbaycanın müstəqil gələcəyini təmin etmək üçün Vətəni sevməlidir, torpağı sevməlidir, ölkəni sevməlidir, xalqını sevməlidir, millətimizi sevməlidir, dilimizi sevməlidir, dinimizi sevməlidir, milli ənənələrimizi sevməlidir» [3, s.20].

Ulu Öndər gənc nəsildə milli-mənəvi dəyərlərin formalaşmasında xalqın, millətin inkişaf tarixinin öyrənilməsinə böyük əhəmiyyət verirdi. O qeyd edirdi ki, keçmiş zamanlarda Azərbaycan tarixinin, Azərbaycan dili və ədəbiyyatının öyrənilməsinə o qədər də fikir vermirdilər. Sovet hökumətinin təhsillə bağlı əmr və göstərişləri bütün respublikalarda eyni idi. Hər millətin milli ənənələri, dəyərləri, xüsusiyyətləri nəzərə alınmırdı, buna görə də humanitar fənlərə məktəbdə o qədər də diqqət yetirilmirdi. Ulu Öndər deyirdi: "Ancaq indi müstəqil Azərbaycanın hər bir gənci məktəbdə təhsil alaraq öz xalqının, millətinin qədim zamanlardan indiyə qədər olan tarixini gərək yaxşı bilsin. Əgər bunu bilməsə, o, millətimizi qiymətləndirə bilməz, mənsubyyəti ilə istənilən səviyyədə fəxr edə bilməz» [1, s.514].

Ümummilli Liderimiz dövlətçilik tariximizin də yaxşı öyrənilməsini vacib sayırdı. O qeyd edirdi ki, «Bizim xalqımızın böyük, möhtəşəm tarixi, dövlətçilik tarixi vardır. Ən qədim dövrlərdən Azərbaycan torpağında əzəmətli dövlətlər olmuşdur. Orta əsrlərdə Azərbaycan dövlətçiliyi tariximizə gözəl nümunələr vermişdir. Ondan sonra Azərbaycanda olan xanlıqlar da dövlətçilik xarakteri daşımışdır. XX əsrin əvvəllərində, 1918-ci ildə ilk Azərbaycan Demokratik Respublikası yaranmışdır. Nəhayət, 1991-ci ilin sonunda Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan torpağında ən qədim zamanlardan indiyə qədər müstəqil dövlətlər olmuşdur. Biz bununla fəxr edirik və fəxr edə bilərik» [1, s.358].

Ulu Öndər Heydər Əliyevin milli ideologiya konsepsiyasında vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyaları sıx birləşir; azərbaycançılıq hissi Azərbaycan sevgisində, Ana Vətənə məhəbbətdə təzahür edir. "Azərbaycanı sevmək azərbaycanlılıq hissiyyatını özündə cəm etmək deməkdir. Azərbaycanlılıq hissiyyatını gənclərdə yaratmaq lazımdır" deyən Ulu Öndər bunu onunla əsaslandırırdı ki, "dünyanın çox ölkəsində azərbaycanlılar yaşayır. Onlar da azərbaycanlılardır, onlarda da azərbaycanlılıq hissləri yaşamalıdır, onlar da özlərini azərbaycanlı kimi hiss etməlidirlər, onlar da Azərbaycanla bağlı olmalıdırlar" [1, s.359-360]. Ulu Öndər əlavə edib deyirdi ki, Azərbaycan dövləti yaşadıqca, inkişaf etdikcə, böyüdükcə bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar bizim müstəqil Azərbaycanla əlaqəni daha da artıracaq, inkişaf etdirəcək, hər bir azərbaycanlı harada yaşamasından asılı olmayaraq özünü azərbaycanlı kimi dərk edəcəkdir.

Azərbaycanlıların birliyi, həmrəyliyi işində tariximizin öyrənilməsi ilə yanaşı Azərbaycan dili və ədəbiyyatının da öyrənilməsini vacib hesab edən Ulu Öndər deyirdi: «Hər bir Azərbaycan gənci birinci növbədə gərək öz dilini, ana dilini bilsin. Çünki bu anasının dilidir. Bu, ölkənin dövlət dilidir. Məhz bu dildə Azərbaycan xalqının zəngin tarixini, zəngin mədəniyyətini, əsrlər boyu yaranmış böyük irsini öyrənə bilsin. Hər bir azərbaycanlı öz Azərbaycan dilini, dövlət dilini yaxşı bilərək, onu işlək dil hesab edərək eyni zamanda başqa dilləri – ingilis dilini də, rus dilini də, fransız dilini də, digər dilləri də bilsin» [1, s.560-562].

Gənclərin milli vətənpərvərlik, azərbaycançılıq tərbiyəsində, tariximizin öyrənilməsində ana dili – Azərbaycan dili ilə yanaşı Ulu Öndər Azərbaycan ədəbiyyatının da rolunu yüksək qiymətləndirmişdir. O göstərirdi ki, bizim zəngin ədəbiyyatımız var. Azərbaycan ədəbiyyatı qədim dövrlərdən indiyədək öz zənginliyi ilə bütün dünya xalqları içərisində öncül yerlərdə olubdur. Demək, bu həm bizim tariximizdir, həm mənəviyyatımız, həm də milli mənliyimizdir. Azərbaycan Respublikası gənclərinin Birinci forumundakı proqram xarakterli nitqində (2 fevral 1996-cı il) Heydər Əliyev bu münasibətlə demişdir ki, "Azərbaycan ədəbiyyatını, ana dilini bilməyən gənc Nizamini, Füzulini, Nəsimini, Vaqifi, Sabiri, Cəlil Məmmədquluzadəni və digərlərini oxuya bilməz. Əgər onları oxuya bilməsə, o, tariximizi bilməyəcək, onları oxuya bilməsə bizim mədəniyyətimizi bilməyəcək, mədəni köklərimizi bilməyəcək, milli ənənələrimizi bilməyəcək. Onları bilməsə, o, vətənpərvər olmayacaq, onda milli vətənpərvərlik duyğuları, hissiyyatı olmayacaqdır" [3, s.22]. Ulu Öndər "Müstəqil Azər-

baycanın gələcəyi gənclərdir" mövzusunda söylədiyi nitqində fikrinə yekun vuraraq göstərir ki, ümidvaram, bizim gənclərimiz tariximizi daha da yaxından öyrənəcək, doğma Azərbaycan dilimizi mükəmməl mənimsəyəcək və bunlar hamısı bir gənc Azərbaycan övladında yüksək vətənpərvərlik hissləri yaradacaqdır.

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin milli dövlətçilik, milli vətənpərvərlik ideologiyasının mühüm komponentlərindən biri də dövlət rəmzləri ilə bağlıdır. Azərbaycanın dövlət rəmzlərinə – bayraq, gerb və himninə hörmət və ehtiram hisslərinin aşılanması milli tərbiyə baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Respublikanın təhsil işçiləri ilə görüşündə (31 avqust 1999-cu il) Ulu Öndər söylədiyi nitqində dövlət rəmzlərinin tərbiyə funksiyalarından bəhs edərək demişdir: "Biz öz himnimizi, bayrağımızı özümüz qədər sevməliyik. Çünki bu bizim Vətənimizə, millətimizə, dövlətimizə olan sədaqət, sevgi və məhəbbətin rəmzidir" [1, s.449]. Heydər Əliyev dövlətçilik rəmzlərinin tətbiqi ilə bağlı öz dəyərli mülahizələrini də bildirmişdir. Dövlət himni ilə bağlı deyirdi ki, "himnimizi sadəcə dinləmək yox, oxumaq lazımdır. Himn çalınan vaxt insanlar bu himnin sözlərini oxumalıdırlar; bunun əhəmiyyəti var. Bir var ki, onu dinləyəsən, bir də var ki, o mahnının, musiqinin sədaları altında o sözləri oxuyasan. Bunlar da insanlarda vətənpərvərlik hissinin daha da möhkəmlənməsinə kömək edir. Eyni zamanda bu, ona görə vacibdir ki, himnimizə xüsusi hörmətin təzahürüdür [1, s.388].

Tarixi təcrübədən də məlum olduğu kimi, hərbi rəhbərlər, sərkərdələr əsgərlərin döyüş ruhunu, qələbə əzmini, iradəsini, vətənpərvərlik hissini gücləndirmək üçün dövlət himnindən, hərbi marşlardan, hərbi mahnılardan istifadə etmişlər. Ulu Öndər bütün məktəblərin – ali və orta məktəblərin şagird, tələbə və müəllimlərinin Azərbaycanın himnini oxumalarını, həm də xorla, ayaq üstə oxumalarını təşkil etməyi bir vəzifə kimi qoymuşdur.

Bayrağımıza münasibətdə Ulu Öndər deyirdi ki, "Azərbaycanın bayrağı sadəcə bayraq deyil. O, bizim dövlətimizin, müstəqilliyimizin rəmzidir. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, xüsusən gənc nəsil bunu dərk etsin, qiymətləndirsin. Onda bayrağa olan məhəbbət eyni zamanda Vətənə, xalqa, dövlətə olan məhəbbətə bərabər olsun" [1, s.386]. Ulu Öndər tövsiyə edirdi ki, gərək Azərbaycan dövlətinin bayrağı tək rəsmi yerlərdə, məktəblərdə yox, hər bir evdə olsun, hər bir ailənin əziz bir hissəsi olsun, hər bir ailə Azərbaycan bayrağına itaət etsin.

Dövlət rəmzləri ilə bağlı Ulu Öndər Heydər Əliyevin proqram xarakterli görüşləri vətəndaşlarımızda, xüsusən gənclərdə milli vətənpərvərlik və Azərbaycançılıq hisslərinin, Vətənə, millətə, xalqa, dövlətimizə sevgi və sədaqət ruhunun tərbiyə olunmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir, təhsil-tərbiyə işinin müstəqil dövlətçilik rəmzlərinin prinsiplərinə uyğun qurulmasına xidmət göstərir. Bu baxımdan Ulu Öndərin milli dövlətçilik rəmzlərinin mahiyyəti və tətbiqi ilə bağlı irəli sürüb əsaslandırdığı konseptual fikir və baxışların təhsil müəssisələrində sistemli öyrənilməsi və tətbiqi gənclərin dövlətçilik, milli vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsində əvəzsiz rol oynayır.

Azərbaycanda dövlət atributlarının təbliği və tədrisi işini gücləndirmək, sistemli şəkildə qurmaq məqsədilə Heydər Əliyev 1998-ci il martın 13-də «Azərbaycan Respublikasının dövlət atributlarının təbliği işinin gücləndirilməsi haqqında» xüsusi sərəncam imzaladı. Bu sərəncam Ulu Öndərimizin milli müstəqillik və dövlətçiliyimizin rəmzlərinin ölkə vətəndaşları, xüsusən Azərbaycan gəncliyi tərəfindən dərindən öyrənilməsinə nə dərəcədə yüksək qiymət və əhəmiyyət verdiyinin əyani sübutudur.

Gənc nəslin milli ruhda, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ruhunda tərbiyəsi istiqamətində Ümummilli Liderin konseptual görüşlərinin, qiymətli fikirlərinin həyata keçirilməsində məktəbin, müəllimin böyük rolu vardır. Onların üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Heydər Əliyev ilk növbədə, tarixin tədrisinin keyfiyyətini yüksəltməyi, onun tərbiyəvi rolunu gücləndirməyi vacib sayır və qeyd edirdi ki, bizim xalqımızın zəngin tarixini, mədəniyyətini, mənəviyyatını, mənəvi dəyərlərini gənc nəslə öyrətmək, onları məhz həmin ənənələr ruhunda tərbiyə etmək müəllimlərin müqəddəs işidir. Ulu Öndər müəllimlərə müraciətlə deyirdi: "İndi bizim təhsilimizin məqsədi gənc nəslə, uşaqlara təhsil verib onları gələcəyə hazırlamaqdır. Amma bununla yanaşı, ən böyük məqsədi Azərbaycan vətəndaşı hazırlamaqdır, müstəqil Azərbaycan cəmiyyətinin ləyaqətli üzvünü hazırlamaqdır. Hər bir insan gərək eyni zamanda vətəndaş olsun. Mütləq vətəndaş olsun! Sadəcə ona görə yox ki, Azərbaycan və-

təndaşıdır. Gərək dövlətinə sadiq, millətinə sadiq, ənənələrinə sadiq, xalqına sadiq vətəndaş olsun. Ona görə də orta təhsil sisteminə çox ciddi fikir vermək lazımdır" [1, s.458].

Ümummilli Liderimiz təhsilimizin gələcək istiqamətindən danışaraq qeyd edirdi ki, "Gənclər bizim gələcəyimizdir. Müstəqil Azərbaycanın gələcəyi onların əlindədir, gənclərə veriləcəkdir. Ona görə də məktəbdə gənclərimizi nə qədər yaxşı, hərtərəfli hazırlasalar, müstəqil Azərbaycanın gələcəyi də o qədər müvəffəqiyyətli, uğurlu, parlaq olacaqdır. Ona görə də müəllimlərdən tələb olunur ki, bütün imkanlardan istifadə edib orta təhsili yüksək səviyyəyə qaldırsınlar, gənclərin yaxşı təhsil almasını təmin etsinlər. Çünki məktəb, müəllimlər Azərbaycanın gələcəyi üçün böyük məsuliyyət daşıyır" [1, s.285].

Sovet dövründə tarixin tədrisindən danışarkən Ulu Öndər keçmişdə orta məktəblərdə Azərbaycan tarixinə o qədər də çox fikir verilmədiyini qeyd edirdi. Hesab edirdilər ki, qoy uşaq riyaziyyatı bilsin, fizikanı bilsin, tarixi bilməsə də olar. Yəni tarix dərsi məktəblərdə o qədər də hörmətli dərs deyildi. Ulu Öndər o dövrdə ali məktəblərdə tarix fakültəsinə müsabiqənin də o qədər böyük olmadığını, hüquq fakültəsinə isə yüksək olduğunu qeyd edir və bu halın düzgün olmadığını göstərirdi: «Azərbaycanın tarixini mütləq bilmək lazımdır. Ona görə yox ki, onlar tarixçi olacaqlar. Əgər riyaziyyatçı millətinin, xalqının, ölkəsinin tarixini bilmirsə bu, ona üstünlük vermir. Eləcə də başqa mütəxəssislər. Mən, əlbəttə, o fikirdə deyiləm ki, hər bir adam, mütəxəssis tarixçi olmalıdır. Amma hər bir Azərbaycan vətəndaşı öz tarixini bilməlidir. Demək, orta məktəblərdə tarixin tədrisi çox yüksək səviyyədə olmalıdır» [1, s.459].

Ümummilli Lider təhsildə müəllim-şagird, tələbə münasibətlərini düzgün qurmağı, tələbkarlıq və humanizmi əlaqələndirməyi vacib sayırdı. O qeyd edirdi ki, "Hər bir valideyn üçün onun uşağı, övladı hər şeydən əzizdir. Ancaq uşağı, övladı nə qədər çox istəyirsənsə, onun tərbiyəsi ilə, təhsili ilə də bir o qədər məşğul olmalısan. Əgər çox istəmək, sevmək nəticəsində uşaq, gənc uşaqlıq, gənclik çərçivəsindən çıxarsa, o, yaxşı təhsil ala bilməz. Ona görə də gərək valideynlər də uşaqlarına tələbkar olsunlar. Müəllimlər də tələbkar olsunlar. Məhz belə halda biz yaxşı gələcək nəsil yetişdirəcəyik" [1, s.562].

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev təhsil-tərbiyə prosesində uşaq və gənclərlə işdə humanist, mənəvi saflıq, ədalət mühitinin yaradılmasına da böyük əhəmiyyət verirdi. O deyirdi ki, ədalət hər yerdə lazımdır, amma məktəbdə, ali məktəbdə ədalət hamısından çox lazımdır. Ulu Öndər bunu onunla izah edirdi ki, uşağın, gəncin şəxsiyyətinin bir formalaşma prosesi var. O proses də uşaqlıq dövründə, orta və ali məktəbdə keçir. Əgər orada gənc, uşaq ədalətsizliklə qarşılaşırsa, onda belə təsəvvür yaranır ki, elə bu dünya ədalətsiz dünyadır. Buna yol vermək olmaz. Ən əsası ona görə ki, biz müstəqil Azərbaycanın gələcəyini formalaşdırırıq, müstəqil Azərbaycanın vətəndaşlarını formalaşdırırıq və məktəbdə, universitetdə formalaşan gənc Azərbaycanın gələcək fəal vətəndaşı gərək, birincisi, mənəviyyatca saf olsun. Ona görə də gərək mənəvi saflıq ali məktəblərdə, orta məktəblərdə hökm sürsün. Gərək o, vətənpərvərlik hissi ilə yaşasın, vətənpərvərlik hissi ilə tərbiyə olunsun. Ona görə də gərək onun müəllimləri, tərbiyəçiləri özləri vətənpərvər olsunlar, vətənpərvərliyi gənclərə aşılaya bilsinlər. Onlar gərək Azərbaycan dövlətinə, millətinə, Azərbaycanın gələcəyinə sadiq vətəndaşlar olsunlar. Bunların hamısı məktəblərdə, universitetlərdə formalaşmalıdır» [1, s.463-464].

***Nəticə.*** Bu il 100 illik yubileyini qeyd etdiyimiz Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin tarix və onun tədrisi ilə bağlı zəngin nəzəri irsi gənc nəslin təhsili və tərbiyəsi, habelə müəllimlərimizin elmi-pedaqoji inkişafı baxımından qiymətli mənbədir. Bu zəngin mənbəni dərindən öyrənmək, gənc nəslin milli-mənəvi və tarixi dəyərlər, vətənpərvərlik, azərbaycançılıq ruhunda tərbiyəsində ondan geniş istifadə etmək lazımdır. Bu zaman təhsil işçiləri, müəllimlər Ulu Öndərin konseptual baxışlarını, tövsiyələrini dolğun həyata keçirməyə çalışmalı, gəncləri cəmiyyətin layiqli üzvlərinə, əsl vətəndaş kimi yetişdirmək çağırışına sadiq qalmalıdırlar.

## ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev. Təhsil millətin gələcəyidir. Bakı, "Təhsil", 2002, 423 s.
2. Heydər Əliyev. Fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: mənəvi tərbiyənin təcrübəsi və aktual problemləri. Bakı, Azərnəşr, 1979, 58 s.

3. Heydər Əliyev. Azərbaycan Respublikası gənclərinin I forumunda nitqi. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1996.
4. Heydər Əliyev. Təhsilin inkişafına dövlət qayğısı (Bakı şəhərinin təhsil işçiləri ilə görüşdə nitqi: 31 avqust 1994) / "Azərbaycan" qəzeti, 1 sentyabr,1994-cü il.
5. Azərbaycan təhsili müstəqillik illərində (Heydər Əliyevin anadan olmasının 80 illiyinə həsr olunur). Bakı, Çaşıoğlu, 2003.

**МАДЖИД ИСМИХАНОВ**
*Профессор Бакинского государственного университета*

**ВАФА ЧИРАГОВА**
*Доктор философии по педагогике*

## ВОПРОСЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА И ЕЕ ПРЕПОДАВАНИЯ В ТЕОРЕТИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА

В статье отражены задачи Истории Азербайджана и ее преподавания в аспекте теоретического наследия общенационального лидера Гейдара Алиева. Были рассмотрены концептуальные взгляды и ценностные идеи Г.Алиева относительно роли, значения и преподавания истории Азербайджана с точки зрения национально-нравственных ценностей и воспитания патриотизма у подрастающего поколения.

*Ключевые слова:* Гейдар Алиев, Общенациональный Лидер Азербайджанского народа, история Азербайджана и ее преподавания, национально-духовное и патриотическое воспитание.

**MAJİD ISMIKHANOV**
*Professor of Baku State University*

**VAFA CHIRAQOVA**
*Doctor of Philosophy in Pedagogy*

## ISSUES OF AZERBAIJAN HISTORY AND ITS TEACHING IN THE THEORETICAL HERITAGE OF NATIONAL LEADER HEYDAR ALIYEV

In the article, the concerns surrounding Azerbaijani history and its instruction are discussed in light of the theoretical legacy of the national leader Heydar Aliyev. The article examines Heydar Aliyev's conceptual perspectives and invaluable insights pertaining to the significance, relevance, and pedagogy of Azerbaijani history, particularly in relation to the formation of national-moral values and the instillation of patriotism among the younger generation.

*Keywords:* Heydar Aliyev, National Leader of Azerbaijan, history of Azerbaijan and its instruction, national-moral and patriotism education.

*Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 30 sentyabr 2023-cü il.*
*Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 05 oktyabr 2023-cü il.*
*Rəyçilər: prof. H.Bayramov, t.e.d. Anar İsgəndərov.*